

УДК 93:372.82/.83/.834

В.Ю. Арешонков

ЛОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНІ ПРЕДМЕТИ У ШКОЛІ: РАДЯНСЬКИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ

У статті досліджено проблеми впровадження в радянській школі нових навчальних предметів «Логіка» і «Психологія». Висвітлено аргументацію прихильників уведення в шкільні програми філософської пропедевтики у 40-х роках ХХ століття. Визначено, що перші спроби теоретичного обґрунтування необхідності вивчення в радянській школі філософської пропедевтики були здійснені у період 1938 – 1945 років. Практичну корисність логіки вбачали у тому, що вона вчить людину правильно мислити, критично ставитися до власних суджень, узагальнювати та обмежувати, відрізняти суттєве від випадкового, необхідне від другорядного, доводити правильність власних суджень та розпізнавати помилки. Установлено основні концептуальні засади шкільного курсу логіки у радянській школі. Серед них такі: формальна логіка повинна викладатися у школах так, щоб учні сформуливали діалектико-матеріалістичний світогляд; шкільний курс потрібно спростити шляхом виключення з нього правил про модуси всіх фігур силогізму, епіхейреми та сориту; потрібно врахувати виховне значення логіки, яке полягає у впливі на розум учня, що сприяє становленню характеру, формуючи в ньому дисципліну, акуратність, повагу до закону, правил; викладання логіки повинно супроводжуватися практичними вправами, які сприяють учнівській активності та самостійності думки; логіка пов'язана з мовою, тому вивчення логіки сприятиме розвитку мовленнєвих навичок. Визначено основні підходи до творення шкільних програм з психології. Доведено, що структурно програма з психології відображала основні підходи навчання психології у вищих навчальних закладах: перший розділ – про предмет, методи психології та загальні закономірності розвитку психіки; другий – психічні процеси: «спочатку процеси пізнавального порядку, які відображають об'єктивне буття речей, потім – опис емоцій, що є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу у свідомості людини і виклад питання про волю як втілення думок і почуттів в практику життя»; третій розділ стосувався індивідуально-психологічних особливостей людей. Офіційним обґрунтуванням уведення психології в шкільну програму було те, що наука психологія за 30 років радянської влади переросла комплекс ідеалістичних помилок, властивих дореволюційній науці, і були вироблені принципи радянської наукової психології, що відповідали вимогам марксистсько-ленінської теорії.

Ключові слова: логіка, психологія, зміст освіти.

В статье исследованы проблемы внедрения в советской школе новых учебных предметов «Логика» и «Психология». Освещена аргументация сторонников введения в школьные программы философской пропедевтики в 40-х годах ХХ века. Определено, что первые попытки теоретического обоснования необходимости изучения в советской школе философской пропедевтики осуществлены

в период 1938 — 1945 годов. Практическую полезность логики видели в том, что она учит человека правильно мыслить, критически относиться к собственным суждениям, правильно обобщать и ограничивать, отличать существенное от случайного, необходимое от второстепенного, доказывать правильность своих суждений и распознавать ошибки. Установлены основные концептуальные основы школьного курса логики в советской школе. Среди них: формальная логика должна преподаваться в школах так, чтобы ученики сформировали диалектико-материалистическое мировоззрение; школьный курс нужно упростить путем исключения из него правил о модусах всех фигур силлогизма, эпихейремы и сорита; нужно учесть воспитательное значение логики, которое заключается в воздействии на ум ученика, способствует становлению характера, формируя в нем дисциплину, аккуратность, уважение к закону, правилам; преподавания логики должно сопровождаться практическими упражнениями, которые способствуют ученической активности и самостоятельности мысли; логика тесно связана с языком, поэтому изучение логики будет способствовать развитию речевых навыков. Определены основные подходы к созданию школьных программ по психологии. Доказано, что структурно программа по психологии отражала основные подходы обучения психологии в высших учебных заведениях: первый раздел — о предмете, методах психологии и общих закономерностях развития психики, второй — психические процессы: «сначала процессы познавательного порядка, которые отражают объективное бытие вещей, затем — описание эмоций, четко является субъективным отражением объективного мира в сознании человека и изложение вопроса о свободе как воплощения мыслей и чувств в практику жизни», третий раздел касался индивидуально-психологических особенностей людей. Официальным обоснованием введения психологии в школьную программу было то, что наука психология за 30 лет советской власти переросла комплекс идеалистических ошибок, свойственных дореволюционной науке, и были выработаны принципы советской научной психологии, отвечающие требованиям марксистско-ленинской теории.

Ключевые слова: логика, психология, содержание образования.

To improve the contents of modern social education at school they are required to thoroughly investigate Soviet practices concerning the new content of education. Their research and adaptation are the basis for principal ways to formulate the new content of social science at school. Return to Logic and Psychology in modern secondary education in the Russian Federation (they are treated like introductory courses or philosophical propedeutics), psychology school courses in European countries (that highlight both fundamentals and specific fields of social, pedagogical and labor psychology) actualize the necessity of thorough investigation of similar Soviet practices in mid 1940s. The article presents implementation issues of new school subjects «Logic» and «Psychology» in Soviet period. The main problem of ideological discussion in 1940s was the interrelation of logic and dialectical logic. Being a scientific one this problem turned into political and ideological one with «detention camp scent». Soviet educators and theoreticians understood that logic laws coincide with the reality itself. They understood the necessity for the students to overcome some controversies and develop versatile and flexible thinking,

the one that resembles the flow of nature. All principal elements of logical thinking come to life and develop in fighting against nature, transform and shape in human experience, in struggle against nature, in the most difficult processes of world evolution. Soviet educators believed that practical application of the «The fundamentals of elementary logic» lies in the fact that logic develops critical thinking, teaches how to generalize and constrain, differentiate essential from trifle, necessary from peripheral, how to support your thought and find mistakes. They concluded that logic influences student's mind and thus his/her character and develops discipline, neatness and obedience. Generally the following conceptual basics for logic course at school were states: 1) formal logic has to be delivered the way it develops dialectical and materialistic outlook; 2) the course should be simplified through exclusion of modes of figures of syllogism, epicheiremes and sorites; 3) it is necessary to take into account educative potential of logic that develops discipline, neatness and obedience and respect for laws; 4) the course should be complemented by practical tasks that boost activity and develop individual thinking; 5) logic is connected with the language that is why it would develop speaking habits. Speaking of the contents of psychology courses, their implementation at secondary school is of great use for development of self-consciousness of the students. It would also help students apprehend some other subjects that are related to psychology: language and literature, history of literature, history, fundamental biology, anatomy and physiology. Knowledge of human mind and consciousness by students would make these subjects easier to understand. All in all, having analyzed theoretical and ideological grounds for adding logic and psychology to the curriculum the article estimates advisability of present-day discussions on contents of their modern equivalents in school curriculum.

Key words: logic, psychology, contents of education.

Постановка проблеми. Удосконалення змісту сучасної шкільної суспільствознавчої освіти потребує ґрунтовного вивчення радянського досвіду впровадження нового змісту освіти. Цей суперечливий період розвитку суспільствознавства був надзвичайно плідним, залишивши чимало матеріалів для конструктивно-критичного аналізу. Його вивчення і творче переосмислення є потенціалом для визначення засад, принципів та шляхів формування нового змісту шкільного суспільствознавства.

Повернення в сучасну середню освіту Російської Федерації логіки і психології, які позиціонуються як своєрідна філософська пропедевтика, викладання у школах європейських країн психологічних курсів, які висвітлюють не тільки відомості з основних розділів загальної психології, але й теми з психології педагогічної, соціальної, психології праці, актуалізували необхідність детального вивчення радянського досвіду впровадження навчальних предметів «Логіка» і «Психологія» у середині 40-х років ХХ століття.

Аналіз актуальних досліджень. Хоча історія становлення зазначених шкільних предметів проаналізована в монографіях І. Смагіна

[9] та Н. Стоюхіної [10], в ряді наукових статей (А. Андреевої, О. Данилової, І. Дубровіної, Ю. Самаріна та ін.), досвід упровадження нового змісту шкільної освіти у середині 40-х років минулого століття потребує додаткової уваги.

Мета статті – висвітлити підходи до формування змісту навчальних предметів «Логіка» і «Психологія» у 40-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Поверненню філософської пропедевтики в загальноосвітню школу у 40-х роках та формуванню її нового «радянського» змісту передувало активне обговорення проблеми в науковому і педагогічному середовищі, публікації на сторінках журналу «Советская педагогика», аналіз досвіду викладання логіки і психології в дореволюційній школі. Зрозуміло, що ці процеси проходили під жорстким ідеологічним контролем ЦК ВКП(б).

Перші спроби теоретичного обґрунтування необхідності вивчення в радянській школі філософської пропедевтики у складний для держави і народу період 1938 – 1945 років, здійснили відомі радянські вчені С. Виноградов [1], А. Доброва [4], П. Георгієв [3], К. Корнілов [5], К. Рамуль [6], М. Рибніков [7 – 8].

Відомий радянський філософ П. Георгієв на сторінках «Советской педагогики» у 1938 – 1942 роках опублікував ряд статей відповідного змісту і спрямування. Так, учений визначив предмет психології в контексті викладання психологічного матеріалу для студентів та учнів, проаналізував проблеми навчання елементів логіки в старших класах середньої школи, дослідив взаємовідносини логіки і психології [3].

П. Георгієв у публікації 1942 року, осмислюючи взаємовідносини логіки і психології, зазначав, що «в результаті викладання зазначених дисциплін учні школи зможуть глибше оволодіти основами науки, здобути певні навички, вміння, дисциплінувати своє мислення, чітко, послідовно, правильно висвітлювати свою думку на основі знання загальних логічних законів і форм мислення; правильно сформульована думка, чітка, обґрунтована аргументація, логічно бездоганно зроблений висновок є необхідною умовою осмисленої дії, необхідної практичної діяльності», що «дасть учням можливість свідомо контролювати свої вчинки і впливати на них відповідно до цілей і поставлених завдань» [3, с. 37].

Щоб зрозуміти, наскільки сміливим був цей крок ученого зазначимо, що в 1938 році кафедри діалектичного й історичного матеріалізму були ліквідовані і призупинено викладання філософії у всіх ВНЗ, окрім гуманітарних факультетів [11, с. 21]. У 1944 році перестав

виходити філософський журнал «Под знаменем марксизма», і до 1947 року в СРСР не було філософського журналу. Такий стан справ відображався і на педагогічних рішеннях питань щодо змісту світогляду і шляхах його формування в учнів.

М. Рибников у журнальній («Советская педагогика») статті (1940 р.) виклав короткий історичний нарис становлення і розвитку навчальної дисципліни психології в загальноосвітніх закладах Росії, починаючи з 1804 року [7]. Автор докладно висвітлив проблеми кожного історичного етапу введення психології в гімназії, з якими стикалися держава і педагоги. У 1943 році М. Рибников опублікував статтю про психологію як предмет викладання у системі вищої освіти дореволюційної Росії [8].

У 1943 році журнал «Советская педагогика» опублікував статті С. Виноградова [1] та К. Корнілова [5]. Ці публікації стали програмними для тих, хто сприяв шкільній логічній і психологічній освіті, й розкривали необхідний зміст майбутніх шкільних предметів та підходи до методики їх викладання.

С. Виноградов у своїй статті приділив значну увагу проблемі змісту шкільного курсу логіки та обґрунтував можливість і необхідність навчання логіки в радянській школі. На його думку, в логіці здавна вбачали два аспекти – теоретичну і практичну (*logica docens – logica utens*). «Теоретична сторона логіки полягає в тому, що вона може взяти на себе завдання об'єднання та узагальнення основ окремих і різноманітних наук, вона показує, як в окремих науках виявляється і діє об'єднувача засада – активність думки» [1, с. 14].

Практична корисність логіки, на думку С. Виноградова, полягає в тому, що логіка повинна навчити людину правильно мислити, критично ставитися до власних суджень: але «в той же час вона, показуючи, як висновки послідовно й неминуче випливають із посилок, повинна вберегти нашу думку від боязкості й непевності. Логіка вчить, як слід узагальнювати й обмежувати, відрізнити істотне від випадкового, необхідне від другорядного, як доводити правильність своїх міркувань і розпізнавати помилки» [1, с. 15].

Щодо шкільного курсу, то С. Виноградов наполягав на тому, що логіка, яка могла б викладатися в середній школі, повинна стати «основами елементарної логіки». Ця логіка повинна обмежитися лише найзагальнішими основами [1, с. 15].

Головним питанням ідеологічних дискусій 40-х років щодо логіки було питання взаємовідносин формальної логіки і логіки діалектичної. Ця проблема із суто наукової перетворилася в політико-

ідеологічну з «концтабірним присмаком». Теоретики радянської педагогіки усвідомлювали не лише характер логіки, закони якої збігаються із законами самої дійсності, але й необхідність змушувати учня пройти певний шлях подолання протиріч і прагнути до виховання думки, що віддзеркалює рух самої природи. Можливості розвитку діалектичного мислення вивчав К. Ягодовський, який уважав таке мислення можливим для старших класів [12], і П. Груздев, який визнав зачатки діалектичної логіки в початковому навчанні і вважав, що всі елементи діалектичної логіки об'єктивно, внутрішньо закладені як у змісті навчання, так і в методах навчання, і за відомих умов виявляються в кожному акті навчання [2].

С. Виноградов у 1943 році сміливо аргументував, що формальна логіка — це певний етап в історії людського мислення. Діалектична логіка не заперечує можливість існування формальної, і тому вчений наголосив на тому, що в середній школі має викладатися формальна логіка [1, с. 16]. С. Виноградов, ґрунтуючись на працях Г. Гегеля та В. Леніна, довів, що вивчення формальної логіки, яка тривалий час заперечувалася комуністичною ідеологією, у радянській школі можливе.

Навчати формальної логіки в школі рекомендувалося так, щоб «учні, які вивчають її, виробили собі діалектико-матеріалістичний світогляд». Цю логіку потрібно було викладати не з позицій метафізичного ідеалізму, а діалектичного матеріалізму. Перш за все повинен бути чітко виражений матеріалістичний принцип викладу формальної логіки: закони логіки не «витагуються» нею з надр самого розуму, а беруться з об'єктивної дійсності; у законах логіки знаходять своє відображення окремі моменти зв'язку і опосередкування об'єктивного світу, незалежного від розуму, що пізнає. Мислення визначається буттям. Усі основні моменти логічного мислення народжуються і розвиваються в практиці, переробляються і формуються у досвіді людей, у їх боротьбі з природою, в найскладніших процесах перебудови зовнішнього світу. Цим самим закони і правила логіки позбавляються свого абсолютного значення, зберігаючи лише значення відносно. У цьому, на думку С. Виноградова, полягала друга «поправка», яку діалектичний матеріалізм уносив у формальну логіку. Ці «поправки» не повинні паралізувати дії законів формальної логіки і застосування їх на практиці: вони повинні лише показувати межі застосування цих правил.

С. Виноградов рекомендував назвати курс логіки, який слід ввести в програму середньої школи «Основи елементарної логіки».

Така назва підкреслювала, що, вивчаючи предмет, не слід вникати у всі деталі і подробиці окремих питань формальної логіки.

Практична корисність логіки полягає, на думку вченого, у тому, що вона вчить людину правильно мислити, критично ставитися до власних суджень, правильно узагальнювати та обмежувати, відрізнати суттєве від випадкового, необхідне від другорядного, доводити правильність власних суджень та розпізнавати помилки.

С. Виноградов уважав, що вивчаючи логіку необхідно враховувати не тільки навчальне, а й виховне значення цього предмету. «Логіка вчить нас, щоб ми міркували про факти життя з позицій закону достатньої підстави, щоби у процесі міркувань ми усували особисту пристрасть, особистий інтерес, щоб ми підшукували тільки такі докази, які були б обов'язковими для інших так само, як і для нас» [1, с. 16]. Логіка містить загальне і часткове, її операції зводяться до двох видів: руху думки від загального до окремого і від окремого до загального. «Логіка привчає нас до того, щоб ми високо цінували закон, який і є тим загальним, що регулює і впорядковує все одиничне» [1, с. 16]. Учений дійшов висновку, що, впливаючи на розум учня, логіка впливає і на весь його характер, виробляючи і зміцнюючи в ньому дисципліну, акуратність, повагу до правил.

С. Виноградов сформулював такі основні концептуальні засади шкільного курсу логіки:

- формальна логіка повинна викладатися у школах так, щоб учні сформували діалектико-матеріалістичний світогляд;
- шкільний курс потрібно спростити шляхом виключення з нього правил про модуси всіх фігур силогізму, епіхейреми та сориту;
- потрібно врахувати виховне значення логіки, яке полягає у впливі на розум учня, що сприяє становленню характеру, формуючи в ньому дисципліну, акуратність, повагу до закону, правил;
- викладання логіки повинно супроводжуватися практичними вправами, які сприяють учнівській активності та самостійності думки;
- логіка тісно пов'язана з мовою, тому вивчення логіки сприятиме розвитку мовленнєвих навичок [9, с. 105].

Щодо змісту шкільного курсу психології, то відомий радянський психолог К. Корнілов уважав, що введення психології в коло шкільних навчальних предметів, є вкрай необхідним. На його думку, вивчаючи явища і закони природи та суспільного життя, учні середньої школи абсолютно не були знайомі з явищами і законами людської психіки, людської свідомості. Учений уважав, що з уведенням пси-

хології, світогляд учнів отримує належну досконалість і закінченість. Окрім того, психологія може допомогти учням повноцінніше засвоювати ряд інших дисциплін, що мають найбезпосередніше відношення до психології: вивчення мови і літератури, історії літератури, історії, загальної біології, анатомії та фізіології людини – значно виграють від ознайомлення учнів з явищами і законами психіки, свідомості людини [5, с. 16].

К. Корнілов наголошував, що значення введення психології в середню школу має також суто практичний характер для розвитку самосвідомості учнів. На його думку, одним із характерних моментів психології юнацького віку є посилений інтерес до власного душевного життя, своїх переживань та до душевного життя інших людей. Учений уважав, що психологія як навчальний предмет була одним із найулюбленіших і найцікавіших, принаймні для студентів першого року педагогічних навчальних закладів. «Молодь цікавиться питаннями: яка у мене воля і характер та як їх можна виховати? Яка моя пам'ять і як її можна поліпшити? Які взагалі мої здібності і яку професію залежно від цього слід мені обрати в житті? Що таке відвага, сміливість, мужність? Що таке товариство, дружба і любов? І багато інших аналогічних питань хвилюють і привертають увагу юнацтва до психології. Тільки зовсім невдалий викладач може зробити психологію нецікавим предметом для юнацької аудиторії» [5, с. 17].

Учений прогнозував, що введення психології в середню школу також сприятливо впливатиме і на викладання психології у вищій школі, оскільки сучасні йому абітурієнти вступали на педагогічні спеціальності без елементарних психологічних знань [5, с. 17]. К. Корнілов уважав, що коли студенти прийдуть до ВНЗ після складання іспиту із психології в середній школі, то викладання психології у вищій школі можна буде схарактеризувати як фундаментальніше. Нарешті, введення психології в середню школу могло зблизити психолога зі школою. «Психолог перестане бути чужою і трошки підозрілою людиною для школи. До цього часу психолога пускали в школу з побоюванням: чи не педолог він? Що і як він досліджуватиме? – Тим більше, якщо він зібрався експериментувати. Ось чому аспіранти з психології часто уникали вивчення дитячої психології. Ось чому значною мірою гальмувалося створення марксистської науки про дітей. Можна думати, що з уведенням психології в середню школу будуть створені більш здорові і правильні передумови для вивчення дитячої психології» [5, с. 18].

К. Корнілов обґрунтовано вважав, що для засвоєння психології необхідні знання з анатомії та фізіології людини. За чинним на той час навчальним планом курс анатомії і фізіології людини вивчався у 8 класі. Тому найдоцільніше, на думку вченого, було б вивчати психологію в 9 класі. При цьому необхідно, щоб у курсі анатомії і фізіології викладач звертав особливу увагу на вивчення відділів нервової системи та органів чуття, оскільки «за малої кількості годин, що відводяться на викладання психології, викладачеві, на жаль, доведеться лише дуже коротко зупинитися на фізіологічному субстраті психічних процесів» [5, с. 18].

Щодо програми курсу, то, зважаючи на обмежену кількість годин, яка могла бути відведена на психологію (приблизно 1 година на тиждень, тобто 33 години на весь курс), К. Корнілов рекомендував не перевантажувати предмет навчальним матеріалом. У невеликому курсі психології повинні відобразитися лише основні факти і закономірності, які складають основний зміст психології. Все, що недостатньо обґрунтоване, дискусійне, не повинно бути в елементарному курсі психології. «Цей мініатюрний курс психології повинен стати позитивним викладом фактів і закономірностей психології з позицій діалектичного матеріалізму, зокрема з позицій ленінської теорії відображення. Будь-який виклад буржуазних теорій та їх критика не повинні знайти місця в цьому короткому курсі» [5, с. 19].

Програму курсу вчений рекомендував складати за схемою, яка була прийнята у викладанні психології у ВНЗ, на основі теорії відображення. Пропонувалися такі її розділи: перший розділ – про предмет, методи психології та загальні закономірності розвитку психіки; другий – психічні процеси: «спочатку процеси пізнавального порядку, які відображають об'єктивне буття речей, потім – опис емоцій, що є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу в свідомості людини і виклад питання про волю як утілення думок і почуттів в практику життя»; нарешті – третій розділ, що стосується індивідуально-психологічних особливостей людей [5, с. 19].

Викладання психології, на думку фахівців 40-х років, могло спростуватися тим, що вона дає значні можливості в сенсі залучення найрізноманітнішого ілюстративного матеріалу. Як експериментальна дисципліна, психологія уможливило демонстрацію багатьох психологічних дослідів над самими учнями. «Показати, як досліджуються у психології пороги чутливості, обсяг пам'яті, точність і швидкість запам'ятовування, закономірності послідовного забування, стійкість і коливання уваги і багато інших фактів і закономір-

ностей, – все це становить для учнів величезний інтерес» [5, с. 19]. Ілюстрація таблиць, діаграм, діапозитивів також могла бути активно використана на уроках психології. Але К. Корнілов зауважував, що не слід переходити певної розумної межі, щоб не перетворити урок в суцільну демонстрацію. В описовій частині як наочні і переконливі приклади можна активно використовувати художню літературу, факти з Вітчизняної війни, біографічний матеріал тощо. Необхідно заздалегідь потурбуватися не тільки про стан і друк відповідних підручників із психології, але й про створення методичного посібника з описом найпростіших психологічних дослідів, які можливо демонструвати на уроках психології [5, с. 19].

Радянські психологи у 40-х роках, на думку Н. Стоюхіної, були одноставні в тому, що радянська школа не могла включити в програму психологію, викладену у формі «психології ідеалістичної та метафізичної, що вважалася потрібною для підтримки «юнацького ідеалізму», боротьби з матеріалістичним світоглядом», як це було до революції [6, с. 99]. У 40-х роках радянська психологія «переглянула свої основні позиції, перебудувалася на базі діалектичного матеріалізму, ... поклала в основу своїх побудов методологічні передумови діалектичного матеріалізму», тим самим забезпечивши можливість включення психології в програму середніх шкіл [6, с. 99].

Як досвідчений педагог, К. Корнілов радив до введення психології в навчальний план середньої школи організувати апробацію її викладання в декількох середніх школах великих міст. «Результати цього досвіду можна було б з великою впевненістю поширити на всю масу шкіл. Це запобігало б можливим у всякій новій справі помилкам і сприяло б упровадженню в школи з самого початку правильних прийомів викладання» [5, с. 19].

Як зазначає російська дослідниця Н. Стоюхіна, на тлі вищезазначених матеріалів, серед тих, хто брав участь в обговоренні питання про введення навчального предмету «Психологія» в школі, особливою була позиція професора Тартуського державного університету К. Рамуля [10]. Пояснювалося це тим, що в Естонії, яка була приєднана до СРСР перед Великою Вітчизняною війною, психологія як гімназійний навчальний предмет викладалася. К. Рамуль викладав психологію, крім того, він був засновником психологічної лабораторії в Тартуському університеті, 16 останніх років керував підготовкою з методики викладання психології [6, с. 104]. К. Рамуль розглядав уведення психології в середній школі в декількох аспектах: загальноосвітнє значення, виховне значення, практичне значення, доступ-

ність розумінню учнів. Він писав: «Немає достатніх підстав для того, щоб повідомлені нам психологією знання про основні властивості явищ психічного світу... оцінювати значно нижче знань, повідомлюваних нам фізикою про основні властивості явищ матеріального світу» [6, с. 100]. І далі: «За відсутності психології в програмах середньої школи, учні, які закінчили її, не матимуть достатніх знань про явища психічного світу; у них виявиться також недостатньо розвиненим і сам інтерес до цього виду явищ, і вміння достатнім чином в них розбиратися; ...ненаукове відношення до явищ психічного світу, схильність вдаватися до теорій і припущень, абсолютно суперечить основним даним та передумовам наукової психології» [6, с. 100].

К. Рамуль, застерігав щодо тих знань, які можливо дати учням — «не слід очікувати, щоб вивчення учнями середньої школи елементарного курсу психології здатне було значно полегшити для них вирішення тих чи інших завдань, перед якими їх згодом не раз поставити життя» [6, с. 101]. Він застерігав про завищені очікування учнів, які починають вивчати психологію: вони вважають, що в шкільному курсі психології «будуть в загальному мати справу з тією ж «психологією», з якою до того мали справу при читанні творів великих письменників...; вони сподіваються знайти взагалі що-небудь дуже «цікаве» тощо» [6, с. 101].

Офіційним обґрунтуванням уведення психології в шкільну програму було те, що наука психологія за 30 років радянської влади переросла комплекс ідеалістичних помилок, властивих дореволюційній науці, «в результаті великої, напруженої колективної праці були вироблені принципи радянської наукової психології, що відповідають вимогам марксистсько-ленінської теорії» [10, с. 76].

Теоретичне й ідеологічне обґрунтування необхідності включення логіки і психології до змісту шкільного навчання прискорило ряд конкретних організаційних заходів. Так, 16 липня 1946 року у Москві відкрилися перші шеститижневі курси з підготовки викладачів логіки для ВНЗ і шкіл. 4 грудня 1946 року в «Учительській газеті» було оприлюднено текст постанови ЦК ВКП(б) «Про викладання логіки і психології у середній школі».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дискусії щодо змісту шкільних курсів з логіки і психології та підходи 40-х років ХХ століття до його формування можуть бути прикладом для проведення сучасних дискусій між науковцями, методистами і вчителями-практиками про зміст сучасних відповідників логіки і психології у шкільних навчальних курсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов С. Н. Об изучении логики / С. Н. Виноградов // Советская педагогика. — 1943. — №8 — 9. — С. 13 — 17.
2. Вопросы воспитания мышления в процессе обучения / Под ред. П. Н. Груздева. — М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. — С. 129 — 136.
3. Георгиев Ф. И. О взаимоотношении логики и психологии / Ф. И. Георгиев // Советская педагогика. — 1942. — № 11 — 12. — С. 37 — 41.
4. Доброва А. Д. О преподавании логики, психологии и педагогики в средней школе в дореволюционное время (библиография) / Анастасия Дмитриевна Доброва // Советская педагогика. — 1944. — №2 — 3. — С. 31 — 35.
5. Корнилов К. Н. О преподавании психологии в средней школе / К. Н. Корнилов // Советская педагогика. — 1943. — № 8 — 9. — С. 17 — 19.
6. Рамуль К. А. О преподавании психологии в средней школе / К. А. Рамуль // Советская педагогика. — 1941. — №4. — С. 100 — 104.
7. Рыбников Н. А. Преподавание психологии в средней школе / Н. А. Рыбников // Советская педагогика. — 1940. — №8. — С. 91 — 99.
8. Рыбников Н. А. Психология как предмет преподавания (в высшей дореволюционной школе) / Н. А. Рыбников // Советская педагогика. — 1943. — №4. — С. 42 — 49.
9. Смагін І. І. Підручник із суспільствознавства в українській школі 1920 — 1990 рр. : проблеми створення і функціонування : [монографія] / Ігор Іванович Смагін. — Житомир : Полісся, 2010. — 411 с.
10. Стоюхина Н. Ю. Преподавание психологии в системе отечественного образования : история и современность : [монография] / Наталья Юрьевна Стоюхина. — Нижний Новгород : Нижегородский институт экономического развития, 2005. — 306 с.
11. Шубинский В. С. Философское образование в средней школе : [диалектико-материалистический поход] / В. С. Шубинский. — М. : Педагогика, 1991. — 168 с.
12. Ягодовский К. П. Вопросы общей методики естествознания / Константин Павлович Ягодовский / Под ред. М. Н. Скаткина. — М. : Учпедгиз, 1951. — 235 с.